

ESMİRA NURİYEVA

Magistrant

MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCANDA KİTABXANA İŞİNİN HÜQUQİ TƏMİNATI

Məlumdur ki, hər bir sahənin inkişafı üçün onun hüquqi bazasının olması vacib şərtlərdən biridir. Bunsuz heç bir sahənin gələcək inkişafından danışmaq olmaz. Bütün dövlət strukturlarının inkişafında hüquqi tənzimlənmə məsələsi aparıcı rol oynamaqla onun artan istiqamətdə inkişafını təmin edir.

Bütün belə sahələr kimi, kitabxana işinin də inkişafında hüquqi baza vacib və əhəmiyyəti danılmaz məsələlərdəndir.

Bildiyimiz kimi Azərbaycan uzun illər boyu Rusiya imperiyasının əsarətində yaşadığına görə nəinki kitabxana işi sahəsində, hətta dövlət məsələlərində belə müstəqil siyasət yeritmək iqtidarında olmamış, bütün sahələr kimi kitabxanalar da kommunist siyasətinin təbliğatçısı kimi dar bir strategiya ilə idarə olunmuşlar.

Lakin çox keçmədi ki, Rusiya imperiyasının «laxlaması» nəticəsində bütün imperiya əsarəti altında olan müttəfiq dövlətlər kimi Azərbaycan da öz müstəqilliyinə qovuşdu. Və artıq 1991- ci ildən etibarən bütün dövlət strukturlarında və eyni zamanda da kitabxana işi sahəsində öz müstəqil siyasətini yeritməyə başladı.

Bu dövrlərdə bir çox sahələr kimi, mədəniyyət strukturlarında da əsaslı islahatlar, dəyişikliklər etmək kimi, problemlər ortaya çıxdı. Milli mədəniyyətimizin bir qolu, ayrılmaz hissəsi sayılan kitabxanalarımız keçid dövrünün çətinlikləri qarşısında artıq öz-özünü tənzimləyə bilməmiş və baxımsız hala düşmüşdü. 1991- ci ildə kitab alınması ilə bağlı büdcə maddəsinin Maliyyə Nazirliyi tərəfindən ləğv olunması da kitabxanaların maddi texniki bazasının zəifləməsi, yeni nəşrlərin alınması, kitab mübadiləsinin pozulması kimi problemlə üzləşdi (8, s. 6).

Bütün bu qeyd olunanlarla yanaşı bu dəfə də prezident Ayaz Mütəllibov 1991- ci ildə fərman verərək mədəniyyət məsələlərini yerli icra hakimiyyətinin tabeliyinə verdi (9, s.5).

Bu məsələlərdə yaranan ikitabeli surətdə fəaliyyət də ilk növbədə kitabxanaların fəaliyyətini ləngidərək zəiflətməmişdi.

Prezident 1993- cü il aprelin 16-da «Mədəniyyət və incəsənətə dövlət himayəsinin gücləndirilməsi» haqqında qərar qəbul etdi. Qərarla qeyd olunan sahədə çalışan işçilərin əmək haqqının artırılması və əmək haqqından vergi tutulmaması bildirilirdi (3.- s. 3). Bu tədbir kitabxana işinə müsbət təsir etsə də yaranmış digər əsaslı problemlərdən yan keçdi.

Lakin bütün çətinliklərə baxmayaraq müstəqil Azərbaycan tutduğu azadlıq yolunda daim irəliləyən addım atmışdır. Belə ki, artıq 1995- ci ilin 12 noyabrında müstəqil respublikanın Konstitusiyası qəbul edildi. Dövlət siyasətinin bütün sahələrini əhatə edən bu konstitusiyada bir neçə maddə milli mədəniyyətimizə, dolayısı ilə də kitabxanalarımıza şamil edilmişdir. Bunlardan «Mədəniyyət hüququ» maddə 40- da deyilir:

I. Hər kəsin mədəni həyatda iştirak etmək, mədəni təsisatlardan və mədəni sərvətlərdən istifadə etmək hüququ vardır.

II. Hər kəs tarixi, mədəni və mənəvi irsə hörmətlə yanaşmalı, ona qayğı göstərməli və mədəniyyət abidələrini qorumalıdır.

Konstitusiyada bu qeyd edilənlərlə yanaşı «Məlumat azadlığı» maddə 50- də isə deyilir:

I. Hər kəsin istədiyi məlumatı qanuni yolla axtarmaq, əldə etmək, hazırlamaq, yaymaq azadlığı vardır.

II. Kütləvi İnformasiyanın azadlığına təminat verir, kütləvi İnformasiya vasitələrində, o cümlədən mətbuatda dövlət senzurası qadağandır (2, s.60).

Kitabxana işi sahəsində həyata keçirilən tədbirlər bununla kifayətlənmir. Belə ki, 1995- ci ildə «Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında» qərar hazırlanmış və 1996- cı ilin 9 iyununda qüvvəyə minmişdir. Bu qərar dövlət tərəfindən kitabxana işinə yeni maliyyə kanalının açılmasını təmin etdi. Bu haqda müsahibə verən M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın direktoru Kərim Tahirov bu qərarın ümdə əhəmiyyətini açıqlamış və qərarın kitab alınması ilə bağlı xüsusi maddəsi kitabxanaların sinir sisteminin bərpasına xüsusi köməklik göstərəcəyini, yerli büdcədən maliyyələşən kitabxanaların normal iş rejiminə qayıdacağını bildirmişdir. Bundan başqa 1996- cı il qərarı kitabxanalara kitab verilişi və abunə yolu ilə dövrü mətbuatla təmin olunmasında

yanmış bir sıra problemlərin həllinə yol açdı. Qərarda xaricdən kitabxanalarla kitab mübadiləsi məsələsinə də toxunulmuş, 1993- cü ildən üzvü olduğumuz IFLA təşkilatına üzvlük haqqının Maliyyə Nazirliyinə tapşırılması və kitabxanaların tabeliyindən asılı olmayaraq Mədəniyyət Nazirliyinin tabeliyinə keçməsi qərara alınmışdı (8. S.5). Bu qərarla da kitabxana işi sahəsində işçilərin maaşı, və pedaqoji statusu, kitabxanaların yeni standartlara uyğun yenidən təşkil edilməsi və s. kimi məsələlər yenə də öz həllini gözləyən problemlər siyahısında qaldı.

Müstəqilliyimizdən bəri kitabxana işi sahəsində atılmış ən böyük addım və kitabxana işinə dövlət qayğısının ən böyük nümunəsi olan 1998- ci ilin 29 dekabrında qəbul edilmiş «Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu» dur ki, bu qanunla kitabxana işi sahəsində həllini gözləyən bir çox məsələlər qanunla tənzimləndi. 6 fəsil 34 maddədən ibarət qanunun Azərbaycan Respublikasında kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsiplərini, kitabxana işinin ümumi əsaslarını, kitabxana fondlarının formalaşması və mühafizəsi tələblərini kitabxanalardan istifadə sahəsində vətəndaşların hüquq və vəzifələrini, kitabxana işi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın prinsiplərini müəyyən edir (7. S.1) və qeyd edilir ki, kitabxana işi sahəsində Azərbaycan Respublikasının Qanunvericiliyi bu Qanundan, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələrdən ibarətdir. Qanun 6 fəsil və hər fəsil bir neçə maddədən ibarət olmaqla özündə «Kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri», «Kitabxana sistemi», «Kitabxana fondu», «Kitabxana xidmətinin təşkili», «Kitabxana işinin idarə olunması» və ən sonda isə «Yekun müddəalar» adı altında bir çox məsələlər öz hüquqi həllini tapmışdır.

1998- ci il qanununun təsdiq edilməsi ilə əlaqədar möhtərəm prezident Heydər Əliyev 1999- cu il 12 mart tarixində fərman imzalamışdır. Qanun tətbiq edilməsi ilə əlaqədar prezident qərara almışdır ki, «Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, 2 ay müddətində qüvvədə olan qanunvericilik aktlarının «Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu»a uyğunlaşması barədə təkliflər Azərbaycan Respublikası Prezidentinə təqdim edilsin (4. S.160). Fərmanda, maddələrində qeyd olunmuş «müvafiq icra hakimiyyəti orqanı»nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinə və Azərbaycan Respublikası Prezidenti aparatı

kitabxanalarını nəzərdə tutur. Lakin 24- cü maddəsində nəzərdə tutulmuş müvafiq icra hakimiyyəti orqanının səlahiyyətlərinin Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti və Mədəniyyət Nazirliyi öz səlahiyyətləri daxilində həyata keçirir. Qanunun 14- cü maddəsinin III hissəsində nəzərdə tutulmuş «müvafiq icra hakimiyyəti orqanı» səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi həyata keçirir.

Azərbaycan Respublikasının «Kitabxana işi haqqında qanunu» ilə əlaqədar prezidentin fərmanının I bənd III abzasında qeyd olunan «Dövlət kitabxana fondlarında saxlanan çap əsərlərinin və digər materialların uçotu, mühafizəsi və istifadə qaydaları haqqında» 6 mart, 2000- ci ildə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti qərar qəbul etmişdi ki, qərar qeyd olunurdu:

- Dövlət kitabxana fondlarında saxlanılan çap əsərlərinin və digər materialların uçotu, mühafizəsi və istifadəsi qaydaları təstiqlənir (əlavə olunur).

- Bu qərar imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

Müstəqillik illərində dövlət strukturlarının bütün sahələrinə diqqət artmış, milli iqtisadiyyat, mədəniyyət, bizneslə yanaşı kitabxana işi sahəsində də daim irəliləyişlər qeydə alınmışdır. Bunun ən əsas səbəbi isə bu sahəyə dövlət nəzarətinin daimiliyi olmuşdur. Belə ki, yuxarıda sadalanan tədbirlərdən sonra 2000- ci ilin 6 martında Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən daha bir qərar qəbul edilmişdi ki, bu da «Azərbaycan Milli Kitabxanasının və Azərbaycan Respublikası Kitabxanasının nümunəvi əsasnaməsinin təstiqlənməsi haqqında» idi. Bu Azərbaycan Respublikası Prezidentinin «Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu» nunun tətbiqlənməsi barədə 1999- cu il 12 mart tarixli fərmanının 2- ci bəndinin icrasını təmin etmək məqsədilə qərara alınmışdır (4. S.163).

Bütün bu sadalananlarla yanaşı daha bir qərarı vurğulamaqla yerinə düşərdi. Bu Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 21 mart 1999- cu il tarixli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Sovetinin 1987- ci il 9 fevral tarixli, 45 nömrəli qərarına dəyişiklik edilməsi və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin bəzi qərarlarının qüvvədən düşmüş hesab edilməsi barəsindədir.

Azərbaycan Respublikasının müstəqillik dövründə baş verən çətinlikləri arxada qoyması və yeni tərəqqi dövrünə başlaması,

vətənimizin artıq çiçəklənən Azərbaycana çevrilməsi möhtərəm prezident Heydər Əliyevin müdrik siyasətinin davamçısı olan İlham Əliyevin dövrünə düşür. Bu dövrün kitabxana işi sahəsindəki əsas rolunu, xarakterizə edən cəhətlərdən biri kimi, prezidentimizin «Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında» 2004- cü il 12 yanvar və «2005-2006- cı illərdə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısının təstiq edilməsi haqqında» 2004- cü il 27 dekabr tarixli sərəncamlarına əsasən son 3 il ərzində ümumi sayı doqquz milyona yaxın ədəbiyyat nəşr olunmasını və ölkə kitabxanalarına hədiyyə edilməsini göstərə bilirik (10. S.1).

Ancaq son dövrlər həyata keçirilən tədbirlər bununla kifayətlənmir. Ölkə başçısının Milli Mədəniyyətimizə verdiyi töhfələrdən daha biri 20 aprel 2007- ci il tarixli «Azərbaycan kitabxanalarının fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamıdır. Vaxtında qəbul edilmiş sərəncam yeni İnformasiya əsrinə qədəm qoyduğumuz bir zamanda kitabxanalarımızın yeni əsrin tələbləri üzərində yenidən qurulmasını təmin edəcəkdir.

Sərəncamda əvvəla Azərbaycan kitabxanalarının tarixi keçmişinə nəzər salınmış, daha sonra prezidentin sərəncamı ilə latın qrafikası ilə Azərbaycan dilində çap olunan ədəbiyyatlar haqqında danışılaraq sərəncamın əsas məğzində keçid alınmışdır. Sərəncam 6 bənddən ibarət olmaqla əsasən Milli kitabxananın modernləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlərdən, regionlarda fəaliyyət göstərən kitabxanaların təmiri, MTB-nin möhkəmləndirilməsi, bu barədə tədbirlər planının hazırlanması, ölkənin iri kitabxanalarının elektron kataloqu və kitabxanasının yaradılması, bu işin müasir standartlar səviyyəsində aparılması, Azərbaycan kitabxana İnformasiya sahəsinin 2008-2013- cü illərdə inkişafı üzrə «Dövlət Proqramının» hazırlanması, məktəb kitabxanalarının MTB-nin möhkəmləndirilməsi, MEA-nın Mərkəzi Kitabxanası üçün «Akademiya şəhərciyi»nin ərazisində yeni binanın tikilməsi və Nazirlər Kabinetinin sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etməsindən danışılmışdı (1. S.1).

Mədəniyyətlə bağlı möhtərəm Prezidentimizin növbəti tədbiri «Kitabxana işi haqqında və Muzeylər haqqında» Azərbaycan

Respublikası Qanununda dəyişikliklər edilməsi barəsindədir. Burada «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununda Azərbaycan Respublikası Qanunvericilik toplusu, 1999- cu il, №3 maddə 158; 2002- ci il №5 maddə 245; 2003- cü il №12 1 kitab (maddə 674) maddəsində dəyişikliklərdən danışılır. 2007- ci il 16 iyun tarixli bu qərarın tətbiq edilməsi haqqında elə 2007- ci il 16 iyun tarixində sərəncam imzalanmışdır. Burada qeyd edilir: «Kitabxana haqqında və Muzeylər haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2007- ci il 16 iyun tarixli 390 – III DD nömrəli qanunun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar həmin Qanunun tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, bir ay müddətində:

1.1. Qüvvədə olan qanunvericilik aktlarının «Kitabxana işi haqqında və Muzeylər haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğunlaşdırılması barədə təkliflərini Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin.

1.2. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanının normativ hüquqi aktlarını həmin qanuna uyğunlaşdırılmasını təmin etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinə məlumat versin.

1.3. Öz səlahiyyətləri daxilində «Kitabxana işi haqqında və Muzeylər haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Qanunundan irəli gələn digər məsələləri həll etsin (5. S.1).

1991- ci ildən bu günə kimi sadalanan bütün bu qanunlar, sərəncamlar, fərmanlar bir-birini əvəz edərək Azərbaycanın kitabxana işinin hüquqi bazasını təşkil etməklə onun inkişafına ardıcıl təkan vermiş onun bu müasir səviyyəyə gəlib çatmasına şərait yaratmışdır.

İnanırıq ki, Azərbaycan Prezidentinin «Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında» sərəncamından irəli gələn bütün tədbirlər nəticəsində başlanmış çoxşaxəli işlər uğurla sona yetəcək və «Azərbaycan kitabxana işi» dünyanın öndə gedən və ilk sıralarda sadalanan nümunəvi kitabxanaşünaslığından olacaqdır.

Ədəbiyyat

1.«Kitabxana işi haqqında və Muzeylər haqqında Azərbaycan Respublikası qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının 2007- ci il 16 iyun tarixli qanunun tətbiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı // Respublika. – 2007. – 26 iyun. – S.3.

2.Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası: (maddə 40-50). – B., 1995. – S.67.

3.Iqtisadi islahatlar dövründə mədəniyyət və incəsənətə dövlətin himayəsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı // Ədalət qəzeti. – 1993. – 23 aprel

4.Ismayılov X. Kitabxana menecmentinin əsasları. – B., 2005. – S.138-193.

5.Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı // Azərbaycan. – 2007. – 24 aprel. – S.1.

6.«Kitabxana işi haqqında və Muzeylər haqqında» Azərbaycan Respublikası qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu //Respublika. – 2007. – 26 iyun. – S.3.

7.Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu //Azərbaycan. – 1999. – 12 mart. – S.2.

8.Tahirov K. Kitabxanalar yeni həyata qədəm qoyacaq // Xalq qəzeti. – 1996. – 17 oktyabr. – S.5.

9.Tahirov. K. Özəlləşmə kitabxana işinə çoxlu problem yaratdı // Xalq qəzeti. – 1999. – 2 may. – S.5.

10.Xələfov A. Kitabxana sahəsi dövlət qayğısı ilə əhatə olunmuşdur // Azərbaycan. – 2007. – 24 aprel. – S.5.

Эсьмира Нуруева

**Юридическое обеспечение библиотечного
дела в азербайджане в годы независимости**

РЕЗЮМЕ

В данной статье ведется разговор о недостатках библиотечной работы в годы независимости и об ее юридической усовершенствовании. В начале были изложены комментарии к

нескольким государственным документам, в том числе «Закон библиотечного дела» Азербайджанской Республики и «Закон о культуре».

Esmira Nuruyeva

*Legal improvement library science
in azerbaijan independence years*

SUMMARY

In given clause is had a conversation about lacks of library science independence years, and about its legal improvement. In the beginning comments to several state documents, including «The law of library science» Azerbaijan Republic and «The law on culture» have been stated.

